

„Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století. 2009. Libri: Praha

Petra Písařová

Centrum blízkovýchodních studií, FF ZČU v Plzni,
ppisarov@kbs.zcu.cz

KNIHA „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století je již třetím svazkem ambiciózního projektu studia českých cestopisů. První díl s názvem „Mezi houfy lotrův se pustiti...“ *České cestopisy o Egyptě 15. – 17. století*¹ představil záznamy z cest Martina Kabátníka a Kryštofa Haranta doplněné o nezbytné vysvětlivky k původním textům, uvedení do dějinného pozadí výprav a o odborné zamyšlení nad percepcí „Orientu“ stran „západních“ cestovatelů. Druhý díl, *O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji (I)*², přinesl komentovaný překlad části latinského itineraria františkánského misionáře Remedia Prutkého a v doprovodné studii „Pohled“ od Vltavy a Dunaje k Bosporu a Nilu v 17. a 18. století. Pro čtenáře, který nesleduje jednotlivé díly této pozoruhodné antologie cestovatelů v Orientu, ale vzpomene roku 2001 vydanou knihu *Egypt v české kultuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*³, může být „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ také určitým vydatným doplněním této pilotní studie české egyptologiky a historičky Hany Navrátilové.

Zatímco první dva díly mapovaly cestování z dobového pohledu spíše dobrodružného charakteru, přelom 19. a 20. století nás přenáší do dob počátku turismu: „Vzniká nový typ Evropana na cestách – turista, který využívá služeb moderní infrastruktury dopravních společností a hotelů. Styl cestování a evropský náhled na navštívené země, zejména pokud jde o země orientální, který se v této době vytvořil, žije v jistém smyslu vlastně dodnes, ačkoliv už například do Egypta nejezdíme lodí, ale letáme.“ (s. 9) Autoři tak mohli nashromáždit rozsáhlý studijní materiál – postřehy z cest jednotlivců, kteří přijížděli do Egypta za obchodem, poznáním či dobrodružstvím, ale také vzpomínky nadšenců, kteří cestovali ve skupinách, například v rámci turistických klubů, nebo těch, kteří se zde na určitou dobu usadili a Orient a cestování po něm pro ně nebylo pouhou několikátýdenní životní epizodou. Můžeme tak sledovat, jak se rodily itineráře poznávacích cest, které i dnes figurují v nabídkách cestovních kanceláří, nebo jak očekávání spojená s chováním „reprezentanta“ západní kultury na cestách ovlivňovala možnosti pohybu a hranice poznávání některých průkopníků novodobého turismu. Cestovatel z Evropy nejlépe „splynul“ s okolím usazený v dopravních prostředcích I. či II. třídy, oblečený podle poslední módy, přebývajícím ve vybraných hotelech a využívajícím služeb tlumočnicků a místních příležitostných průvodců. Nezřízené trampování v době letních parných měsíců, vyhledávání všemožných slev a obcování s místními na úrovni prostého ubytování, stravování nebo cestování nebylo přijímáno s pochopením, jak ukazují některé citované komentáře českých diplomatů a zastupitelů v Egyptě. Adélou Jünovou Mackovou představený „tramp v Egyptě“ vysokoškolský student

Viktor Mussik, který zemi navštívil ve dvacátých letech 20. století se nicméně navzdory tomuto faktu nezdráhal z Pírea do Alexandrie vypravit parníkem coby cestující III. třídy, zajistit si bezplatné ubytování u organizace židovských skautů nebo podniknout s italskými skauty cestu z Alexandrie do Káhiry pěšky. Ne každý se ale odvážil (nebo v případě nedostatku financí byl spíše přinucen) k vystoupení z prostředí hotelů, vhodných dopravních prostředků a doporučených poznávacích cest, propriet, které slovy autorů textu vhodně „domestikovaly“ exotické, neznámé a možná i nebezpečné. Hanuš Mayer, zřejmě pracovník české vysoké školy technické v Praze, se na přelomu let 1905 a 1906 cítil pohodlně ve vybrané společnosti na lodi rakouského Lloydů, zcela jinak tomu ale bylo v případě zkušenosti s káhirskou elektrickou dráhou – shledává, že „není velice příjemno seděti mezi špinavými chlapíky“ a utěšuje se nadějí, že „belgická společnost, již kairské dráhy náležejí, zjedná nápravu.“ (s. 173) Prezentaci vývojové fáze turismu knihou zkoumané doby vhodně doplňují postřehy „usedlíka“ Viléma Němce, vůdce loveckých výprav, který v Egyptě dlouho žil, orientoval se v tamních poměrech a profitoval mimo jiné i ze skutečnosti, že ovládal místní jazyk. Pokud by Evropan předpokládal, že dodržování vhodné západní cestovatelské etikety vzbudí v „domorodcích“ respekt, komentář pana Němce by pro něj byl zřejmě nemilým překvapením: „...kdy dávno už seznal nemohoucnost a neinformovanost turistů, kdy vystihl, že se nemohou ani hnouti z místa, natož pak cestovati Egyptem bez průvodčího, jemuž také ještě dávají naivní otázky. Proto se chytrý a vysoce inteligentní domorodec rychle naučil řečem, aby mohl býti průvodčím, tlumočnickem, informátorem a vyděračem, kdežto turista zůstává stále stejný a slabosti své staví na obdiv!“ (s. 268)

„Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ ale není rozhodně pouhou případovou studií jedné z kapitol dějin západního turismu. Analyzuje také důkladně postřehy a pocity našinců při jejich cestách do Orientu, tedy pokouší se definovat to, co bychom mohli nazvat českým orientalismem (ve smyslu „kulturní, společenské a jiné recepce Orientu“, viz str. 514). Závěrečná studie úvodem zmiňuje nejen kolonialismus a orientalismus britský, ale také, s ohledem na postavení Československa v poválečném uspořádání, středoevropský orientální diskurz, zejména rakouský/rakousko-uherský a v něm figurujícího „dědičného nepřítele“ Osmanskou říši. Výhradně česká recepce Orientu je pak po stránce kulturní stručně nastíněna s odkazem na literární generaci „lumírovců“ nebo balkánská témata malíře J. Čermáka. Vzhledem k absenci vlny orientalismu ve výtvarném umění, „která by se projevila opravdu široce“, lze za základní pramen českých „standardizovaných obrazů Orientu“ podle Hany Navrátilové považovat právě cestopisy (s. 522). Jaký „obraz Egypta jakožto zástupce Orientu“ lze tedy odhalit v záznamech českých cestovatelů? V případě starého Egypta se podobně jako v rámci evropského historického vědomí celkově setkáváme s romantickým modelem Egypta coby předchůdce evropské kulturní stability a moudrosti. Je tu ovšem přítomná i jistá ambivalence – vladařská vyspělost má zároveň pachut' krutosti a tyranie: „Ptákořávní bohové dřevěných dob i drzá pašata nynějšíka panovali stejně krutě, nemuseli nikdy stavět pyramidy z kamene – každý vrcholil pyramidy mrtvol a hromadil vrchy bídý“ (s. 523). Pro Jana Nerudu, jak vidíme, zůstává despotický charakter kultury přítomný i u modernizujícího se Egypta. Hana Navrátilová upozorňuje na pozoruhodný rys „opačného procesu“ pojímání egyptské historie u Nerudy – zatímco řada jiných cestovatelů vidí v soudobém „úpadku“ ostrý kontrast ke slavné minulosti, u něj se sociální obtíže soudobého Egypta promítají do minulosti (s. 525). „Moderní“ Egyptané povětšinou v očích českých cestovatelů neobstojí – nedokázali uchovat slávu starověké Alexandrie a jejího odkazu rozličných věd a umění a jsou naprosto neznalí hodnot památek, které je tedy nutno za pomoci evropské archeologie „zachránit“ (s. 526). Setkáváme se také s kladným hodnocením britské „záchranné“ politiky, která

¹ „Mezi houfy lotrův se pustiti...“ *České cestopisy o Egyptě 15. – 17. století*. 2005. STORCHOVÁ, L. (ed.). Set Out: Praha.

² PRUTKÝ, R. 2009. *O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji (I)*. K vydání připravil a z latinského originálu přeložil Josef Förster. Libri: Praha.

³ NAVRÁTILOVÁ, H. 2001. *Egypt v české kultuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. Set Out: Praha.

například prostřednictvím rozumně zvolených školských reforem lorda Cromera napomáhá k vyškolení dělníků různých řemesel, tedy pozvedává „vysílený a zdegenerovaný lid“ ze zaostalosti, samozřejmě „v rámci jeho možností“ (viz poznámky H. Mayera na str. 532). V případě popisů egyptských Orientálců obecně jsme konfrontováni s dalšími tradičními orientalistickými motivy – zaostalost, špína, dětinskost a hlučnost. Nechybí ani, vzhledem k tomu, že je zde prezentována reflexe egyptských poměrů z pohledu cestovatelů, topos dotěrnosti a určité lstivosti spojené s „odíráním“ turistů. Ani čeští pozorovatelé se nevyhýbají úvahám na témata spíše soukromého rázu, ke kterým patří například mnohoženství nebo sexuální život a s ním spojená, na Západě po dlouhou dobu stereotypizovaná „sexuální uvolněnost Orientu“ (viz str. 549–552). Bohatý nashromážděný studijní materiál přivádí autory publikace „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ k závěru, že Egypt na přelomu 19. a 20. století vzbuzoval u českých cestovatelů intenzivní a rozporuplné dojmy. Dokládají to již výše naznačené paradoxy velkolepá minulost-ubohá přítomnost, dávná vzdělanost-dnešní úpadek, krása přírody-nedokonalost lidí nebo Evropan-Orientálec (s. 566).

Knihy „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století se jistě stane výtečnou pomůckou pro historiky, antropology, egyptology a arabisty a bezesporu osloví i širší veřejnost. Úvodní historické přehledy mapují nejen politické dějiny Egypta, ale také přibližují egyptskou společnost v 19. a 20. století a činí tak z publikace i vhodnou studijní pomůcku. Zde autoři čerpají z různých odborných zahraničních monografií a článků, což vede místy k drobným odchylkám v prepisech jmen u jednotlivých odstavců (například na str. 24 Muhammad Alí i Muhammad ´Alí, na str. 49 Kámil Husejn, zatímco na str. 50 Husajn Kámil; Muhammad ´Abdo, viz str. 36, a následně nepatrná záměna na stranách 42 a 177). To je ale v porovnání s rozsahem a kvalitou zpracování analyzovaného materiálu naprosto zanedbatelné. Vzhledem k tomu, že autoři na několika místech zmiňují záměr podrobněji rozpracovat některé texty a motivy „českého orientalismu“, nelze než s napětím očekávat další svazek tohoto projektu.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Kolektiv autorů. 2009. *„Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“ Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století*. Libri: Praha.